

Lukukoira Max

ja sen kaveri Taksi

Opettajan opas

Taina Sampakoski

Copyright ©

Käännös suomesta meänkielelle

Taitto

Piirroskuvat

Taina Sampakoski

Mervi Erkheikki

Taina Sampakoski

Otso Sampakoski

s. 29–30 osa kuvista Pixabay

Materialet är framtaget med stöd av Institutet för språk och folkminnen och i samarbete med Svenska Tornedalingars Riksförbund -Tornionlaaksolaiset.

Alkusanat

Lukukoira Max ja sen kaveri Taksi on lukukirja, joka passaa koulukäyttöön, mutta kansen semmosseen kerho- ja kulttuurihommaan, jossa pyrihään innostamaan kläppiä lukemaan ja käyttämhään meänkieltä. Tämän ophaan tarkoitus on antaa tipsiä siitä , kunka aikuinen voipi ohjata lukemista niin, ette kläppi käsittää sen mitä lukkee ja saattaa myötäellä kirjan tarinan.

Oppimiskäsitys

Lukukoira Max ja sen kaveri Taksi on lukukirja, jonka keskheinen päämäärä on auttaa kläppiä lukemaan meänkieltä sujuvasti. Monet lastenkirjat ja muut kläpile suunnatut tekstit on sanastolta ja lauserakentheilta monile meänkielen kläpile aika vaikeita, ja silloin into lukea meänkieltä hiljennee. Ette kieli säilyy, olis kuitenkin tähellistä, ette kläppi lukkee meänkieltä mielellänsä. Tämä lukukirja on tehty meänkielisten kläpitten tarpheita silmälä pitäen. Tekstissä on pyritty selkheytheen mm. sillä laila, ette laussenvastikkeita on käytetty visusti. Sanasto on päänänsä helposti käsitettävää ja helppolukusta, vaikka teksti ei ole kokohnaan riisuttu nyanseeratuista sanastoista ja kielen rakentheista, jotka kansa anttaa jo etevämmälleki lukijalle mahollisuuken kehittää hänen kieltä.

Minun tarkoitus on ollu lua tekstiä, joka houkuttellee lukemaan etheenpäin. Eri kappalheissa eistyy juoni kertomuksen laila ja mie toivoin ette se herättää lukijassa utelijaiissuutta ja halua jatkaa lukemista. Tekstin sisäle on laitettu kuvia ja erikokosia fonttia, joitten avula kläppi saattaa ennustaa sitä mitä on lukenu. Net tarjoavat kansa levähyspaikan lukemisen yhteheyyessä. Kuvitus tukkee tekstin ennustamista, luetun käsittämistä ja sanaston miehleenpainamista.

Kirja julkastaa kansa äänikirjana. Sopivan määrän tekstiä voi ensiksi kuunella, jonka jälkhiin kläppi voi harjotella lukemaan kappalheita itte.

Yhteinen lukukokemus

Kirjan perusteela saattaa muostaa vaikka lukusirkkelin, toisin sanoen, pienen sakin jossa kläpit lukevat eli kuuntelevat kirjaa yhdessä. Yhessä lukeminen ja luetusta praatiminen syentävät lukukokemusta. Tällä laila saattaa yhdessä harjotella lukemisen ymmärtämisen taitoja. Lukusirkkeli innostaa ja auttaa varsinki niitä oppilhaita, joile pitkitten tekstitten lukeminen yksin on hankalaa.

Ennen vussin kappalheen lukemista eli kuuntelemista on hyvä ennustaa tekstiä esimerkiksi rypriikin, kuvien eli omien kokemusten perusteella. Tässä opettaja eli ohjaaja voipi käyttää apuna ophaan jokasen luvun alussa olevia kysymyksiä. Lukemisen aikana saattaa vällää pyshtyä kertaahmaan, mitä on tapahtunu ja ennustaa, mitä seuraavaksi tapahtuu. Tekstin lukemisen jälkheen kerrathan keskheiset tapahtumat. Saatethaan kansa hunteerata syitä ja seuhrauksia eli verrata tapahtumia omhiin kokemuksiin.

Ophaassa on tipisiä siitä, miten eri lukuja sattaa vuovata. Niistä opettaja eli ohjaaja saapi valikoija net, jotka sopivat millekki sakile. Vississä tehtävissä harjotelhaan kielen rakentheita, toisissa lausseen muostamista, ommaa kertomista ja mielipitheen sanomista. Monet tehtävistä on semmosia missä pittää likkua, net friskaavat lukuhetkeä. Opettaja eli ohjaaja päättää, mitä tehtäviä hään tekkee kläpitten kansa, ja missä vaiheessa net tehjään. Aatos olis kuitekki, ette tehtävät ei katkasis lukukokemusta vain syentäs sitä. Joihinki suuremphiin tehtävhiin voipi siksi palata sen jälkhiin ko koko kirja on luettu lophuun. Ophaan lopusta löytyy puukmerkkejä, lukudipluumi ja muuta kuvamateriaalia, jota saattaa printata ulos ja käyttää tarpheen mukhaan.

Jokku ophaan iteoista olen muokannu sivustolta lukuklaani.fi

Lukukirjaa saattaa sakista ja tilantheesta riippuen käyttää yhdessä Taksi ja Max - ensiaskheita meänkiehleen oppi- ja puuhamateriaalin kansa. Materiaali löytyy internetistä hakusanala Taksi ja Max (Skolverket).

Mie kiitän Kielen ja kansanperintheen tutkimuslaitosta (Institutionen för språk och folkminnen) apurahasta, jonka tuela kirja on tehty. Kiitokset STR-T:lle yhteistyöstä prujektin totheuttamisessa, Otso Sampakoskele kirjan kuvituksesta, Anton Raukolalle ääninkirjan valmistamisesta sekä Mervi Erkheikille hyvästä käänöstyöstä.

Mie toivon kaikile hauskoja lukuhetkiä!

Fagersta 31 elokuuta 2020

Taina Sampakoski

Käyttö meänkielen opetuksessa

Lukukoira Max ja sen kaveri Taksi ja siihen liittyvä muu materiaali sopevat kolukäyttöön osana meänkielen opetusta ala- ja keskiaikasteela. Seuraavassa on lyhyt yhteenveto siitä, mitä keskeisiä tavoitteita opetteja saattaa toteuttaa kirjan eri lukujen pohjalta.

Luku- ja kirjoitustaito

Tekstin ymmärtämiseen ohjaathan seuraavasti: tekstin ennustaminen, kuvista praatiminen ja omista kokemuksista kertominen. Kirjan erit luvut antavat osviittaa mm seuraavitten kielen rakenteitten harjoitteluun:

- äänneet, tavutus (luvut 1-5)
- verbin persoonamuotot (luvut 4-5)
- sanaluokat: verbit, substantiivit, adjektiivit (luku 1-3)
- kysymysten tekeminen (luvut 7,17)
- synonyymit (luvut 1-3)
- homonyymit (luvut 13)

Kirjan luvut, jotka innostavat oman tekstin prutyseeraamiseen

- Chattiviesti (kokoavat tehtävät 7-13)
- runo (luku 9)
- sarjakuva (luku 16)

Praatiminen, kuunteleminen ja keskusteleminen

Tarina luopi pohjan erilaisille suullisen kielenkäytön tilanteille:

- Praatiminen kuvista, tekstin ennustaminen, tarinan sisällöstä praatiminen (luvut 1-22)
- omien kokemusten, tunteitten ja mielipiteitten kertominen ja toisten kuunteleminen (kokoavat tehtävät 1-22)
- suullinen esitys, miniesitelmä, aatoskarta (luku 12)

- haastattelu (luku 17)

Meänkielisten kylttyyri

Tarinan pohjalta (luvut 17,22) saattaa praatia meänkielen asemasta Ruottissa ja tutustua meänkieliseen kylttyyhriin ja yhteiskunnan palveluihin

- meänkielinen meetia: televisiio,, raatio
- meänkielisten teatteri
- pipliuteekki
- koulu
- meänkielen hallintoalue

Erilaiset tekstit

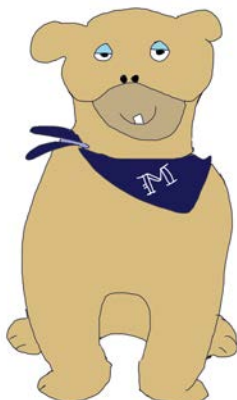
Lukukirjan tematiikka ja miljöö antavat mahdollisuuhen hunteerata ommaa itentiteettiä ja orjuutta.

Kirjan tarina sisältää mm seuraavia tekstityyppejä:

- kertovvaa tekstiä
- dialookia
- runoja
- avviisitektiä

Sen lisäksi teksti motivoipi lukehmaan lissää, ko siinä oon viithauksia muuhun kläpitten ja nuorten kirjallisuutheen ja sathuin. (luku 15)

Kirjassa esiintyvät:

Max eli Maxi

Osasi ensin vain ruottia, mutta oppi aika hoppua meänkieltä Tuli tunnetuksi aivan vahingossa.

Paras kaveri: Taksi

Tätä en anna perhiin: kanelipulla

Motto: Kanelipulla oon hyvä pulla.

Taksi eli Tax

Auttavainen ja viisas mäyräkoira. Hyvä kielipää. Opetti Maxile meänkieltä. Kerräilee kiviä. Löysi yhen arvokhaan.

Paras kaveri: Max

Tätä en anna perhiin: kepsi

Motto: Kepsilakki oon hyvä lakki.

Faari

pansunääri

Assuu villassa Taksin ja Maxin kansa. Ellin pappa ja Ollin faari. On HARVASANANEN (ei puhu paljoa).

Harrastus: shakki ja sauna, Taksi ja Max

Tätä en anna perhiin: sauna ja shakki, Maxi ja Tax

Motto: Lyhy sana oon hyvä sana.

Arja Leskinen

Faarin naapuri
Vihhaa koiria. Oon kaottannu jotaki arvokasta.

Harrastus: koirat ja niiden vihaaminen

Tätä en anna perhiin: satheenvarjo (anto kuitenkin perhiin)

Motto: Paikka ilman koiria oon hyvä paikka.

Elli

opettaja, faarin tyär ja Ollin mamma
Sai hyvän itean.

Harrastus: lukeminen

Tätä en anna perhiin: äitinkieli

Motto: Äitinkieli oon hyvä kieli.

Olli

Ellin kläppi ja faarin lapsenlapsi

Lukkee, jos oon pakko.

Harrastus: Kaikki mikä pyörii ja hyppii. Esimerkiksi pallot, pyörät, rullaluistimet, rullalauat, voltit...

Tätä en anna perhiin: pallot, pyörät, rullat, voltit...

Motto: Rullalauta oon hyvä lauta.

Barbro Moilanen

kirjastonhoitaja
Järjesti meetiatapahtuman ja pääsi ittekki televisioon.

Harrastus: kirjat

Tätä en anna perhiin: kirjat

Motto: Kirjahylly oon hyvä hylly.

Seuraavilla sivuilla on kortteja, joitten avulla saattaa tutustua kirjan henkilöihin. Jokasesta kirjan karaktereista saattaa kerätä viiden kortin sarjan.

Tätä en anna perhiin:
satheenvarjo

Tätä en anna perhiin:
pallot, pyörät, rullat...

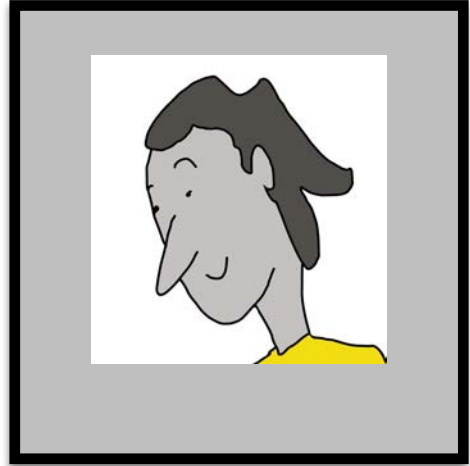
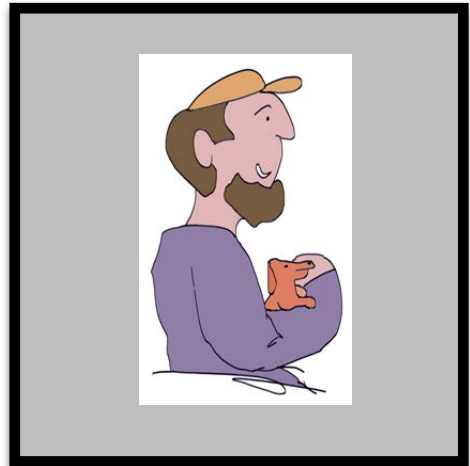
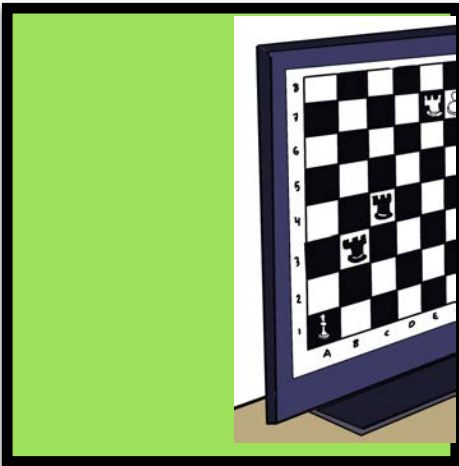
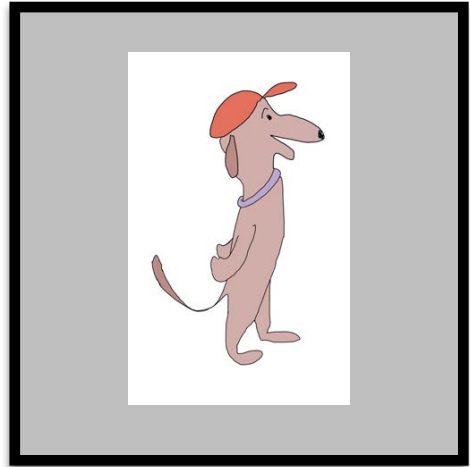
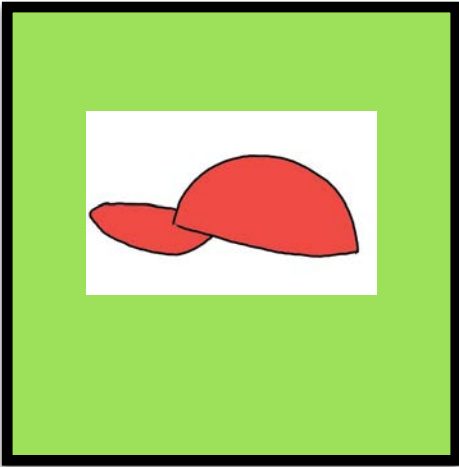
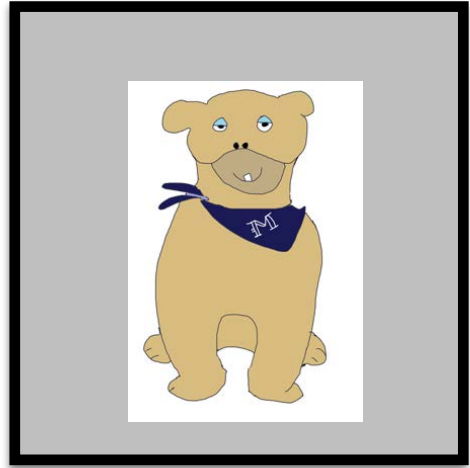
Tätä en anna perhiin:
sauna ja shakki, Taksi ja Max

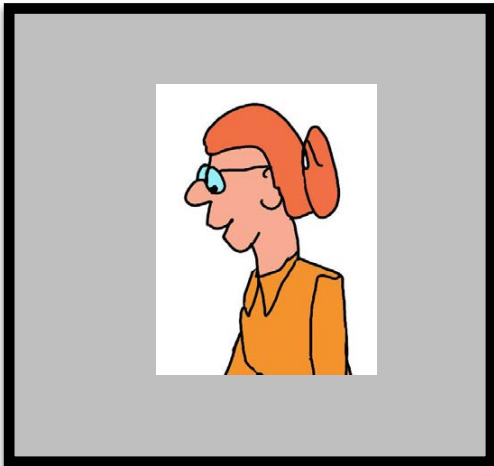
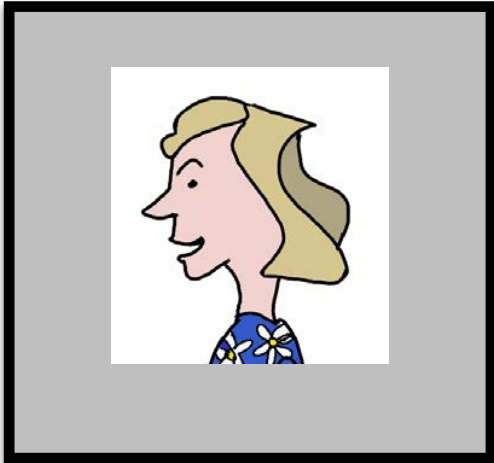
Tätä en anna perhiin:
kanelipullat

Tätä en anna perhiin:
kirjat

Tätä en anna perhiin:
äitinkieli

Tätä en anna perhiin:
kepsi

Motto:
Kanelipulla oon hyvä pulla.

Motto:
Lippalakki on hyvä lakki.

Motto:
Rullalauta oon hyvä lauta.

Motto:
Lyhy sana oon hyvä sana.

Max

Taksi

Olli

Faari

Motto:
Äitinkieli oon hyvä kieli.

Elli

Motto:
Koiraton paikka oon hyvä paikka.

Arja Leskinen

Motto:
Kirjahylly oon hyvä hylly.

Barbro Moilanen

Taksi

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue kappalheen rypriikki. Mistä kappale selvittää? (kertooko se piilistä eli jostaki muusta?)
 - Miksi koirala saattaa olla tällöinen nimi? Minkä rotunen Taksi on?
 - Minkä eli kenen muun nimi on kirjoitettu isoilla puukstaavilla kappalheen loppupuolelle? (Arja-muori)
- Sivula on kaksi tätiä. Kumpi täteistä on Arja-muori?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

- Tekstissä on osa ruottia ja osa meänkieltä. Ympyröi ne kohat tekstistä, jotka on ruottia. Mikä sanat saattaa olla muistuttaa meänkieltä?
- Hunteerakkaa sanoja, jotka on tehty ruottin sanasta lissäämällä loppuun i-puukstaavi (pankki, posti..) Kirjottakkaa ylös taulule eli vihkhon.
- Leikaa irti puukstaavit. Hommaa ne uuestii niin että saat uusia sanoja. Mitä sanoja sie saat sanasta SÖÖTTI? Mitä sanoja saat sanasta MÄYRÄKOIRA ? Kirjota ylös taulule eli vihkhon.

S	Ö	Ö	T	T	I
---	---	---	---	---	---

M	Ä	Y	R	Ä	K	O	I	R	A
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Noppeuspeli puukstaavikorteilla: Tehjään yllä olevitten sanojen puukstavista kortit niin ette sammaa puukstaavia on vain yksi kortti. Pelinjohtaja sanoo puukstaavin, jonka päälle

muitten pelaajitten oon pantava käsi niin hoppua ko mahdollista. Se, jonka käsi oon alimmaisena, saapi pistheen. Kortteja ei oteta poies, vaan kaikki puukstaavit oon koko aijan näkyvissä. Pelinjohtaja vaihtuu joka kerta myötöpäihvään. Hunteeraa erityisesti puukstaavia O ja U.

Puukstaavilla vastaaminen: Opettaja sanoo sanan, joka alkaa jollakki pöyälä framila olevista pukstaavista. Oppilas nostaa sen pukstaavin kortin, jolla uskoo sanan alkavan. Oppilas saa pittää kortin. Oppilas sanoo seuraavan sanan ja toinen oppilas nostaa pukstaavikortin. Jatkama, siihen saakka ette kaikki puukstaavit oon käytetty.

Luku 1

Arja-muori

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Kenestä kappalheessa oon kyse?
- Mikä oon Arja-muorin sukunimi?
- Tykkääkö Arja-muori koirista? Miksi niin hunteeraat?
- Miksi kaikin eivät tykkää koirista?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhessä. Näyttele seuraavat tilantheet:

Arja-muori puistaa sormeaa.

Arja-muori koputtaa kathon.

Arja-muori plingaa ovikelloa.

Arja-muori paukuttaa ovea.

Arja muori puistaa nyrkkiä.

Arja-muori piittää päätä käsissä.

Taksi näyttää hamphaita.

Taksi haukkuu.

Faari avaa oven.

Faari panee oven kiini.

Faari pakkaa kampheita.

Taksi hyppää ja kattoo mattoa.

- a) Näytelkää ensiksi tilantheet yhessä.
- b) Yksi näyttellee, toiset pruuvaavat arvata. Joka arvaa, saapii näytellä seuraavan lausheen.

Viesti

Laput saattaa kiinnittää luokan takaseihnään (tai panna knäpparilla roikkumhaan sopihvaan paikkaan). Tehjään esim. kahen hengen laakit. Laakeila oon samat 12 lappua seinälä- Kilpailu jatkuu niinko viesti: Oppilas 1 laukkoo ottamhaan yhen lapun takaseinästä. Hään lukkee ja esittää pantomiimina oppilhaan 2 eessä sen mitä lapussa lukkee. Oppilas 2 sannoo lausheen, ja laukkoo vuorostansa ottamhaan lapun seinästä, lukkee, näyttellee ja oppilas 1 arvaa. Jatkethaan, siihen saakka ko kaikki lausheet oon luettu, näytelty ja arvattu. Se laaki, joka oon ensimmäisenä valmis, voittaa.

Voihaan tehä kansa niin, ette taulula oon samat lausheet ko seinälä luokan takana. Ko Oppilas 2 oon tunnistanu lausheen, jonka oppilas 1 näyttellee, hään ettii parin taululta. Ko pari oon löytyny, oppilas 2 laukkoo oottamhaan uuen lapun.

Synonyymit ja sanojen sävyerot

Ettitthään tekstistä sana, joka tarkoittaa sammaa ko

- a) koira (rakki)
- b) haukkuu (räkyttää)

Praatika siittä kumpi sanoista kertoo ette henkilö ei tykkää koirasta.

Keksikkö lissää sanoja, jotka meinaavat sammaa ko koira ?

Praatika minkälaisia sävyeroja sanoila oon.

(koira, rakki, hauva, piski, penikka...)

(haukkuu räkyttää, räksyttää, murahtaa, ulvoo...)

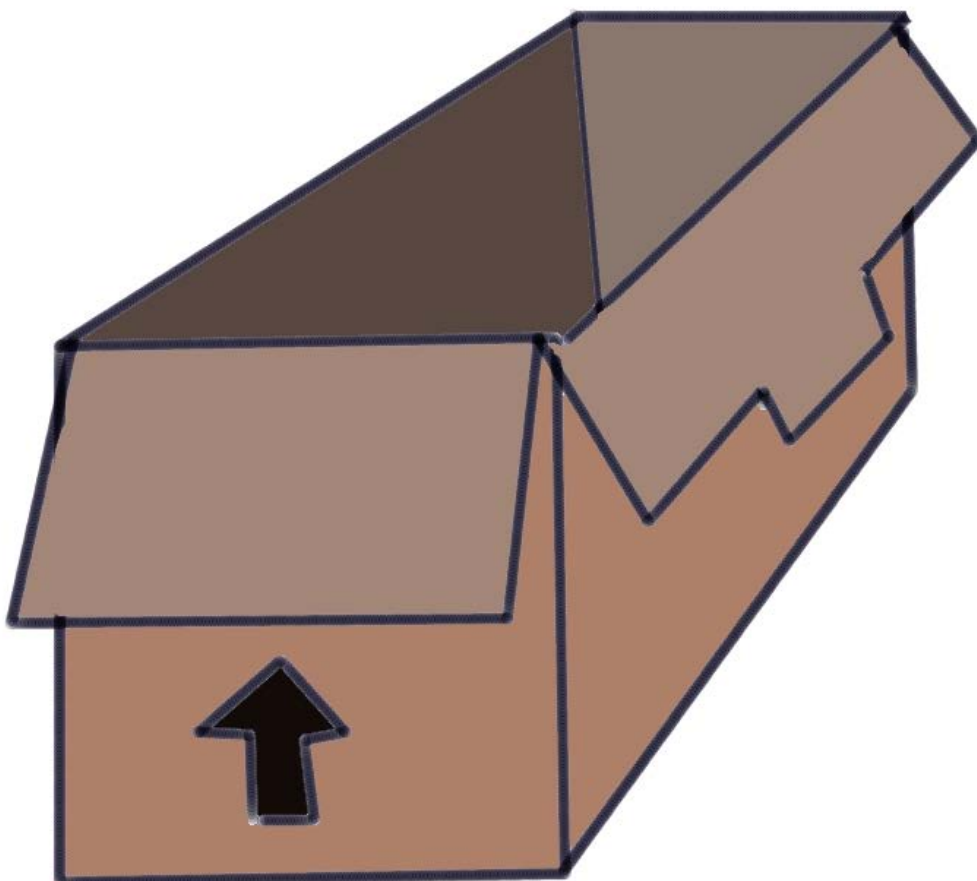
Lauseen muotostus: sanaluokat

Opettaja valitsee eri sanaluokitten sanoile eri färiset laput.

Synonymisanat kirjutethaan lapuile niin, ette eri koirasanoile (supstantiivi) oon yksi färi ja haukkumissanoile (verpit) toinen färi. Laput panhaan teksti alaspäin pöyäle. Oppilas nostaa yhen kumpaaki färiä ja lukkee oman lausheensa.

Ko myöhemmin leekathan sammaa leikkiä, oon hyvä käyttää samoja färejä, niin ette eri sanaluokitten sanat oon aina samavärisellä lapula, supstantiiveile, verpeile, numeraaleile, atjektiivile, pronomineile ja partikkeleile oon kaikile oma färi.

Tämän tehtävän saattaa tehdä kansa niin, ette laput oon sijotettu luokan eri puolile eli korritoohriin. Jos sakissa oon kaksi oppilasta, voipi sopia, ette oppilas 1 hakkee yhen färin, ja oppilas 2 toisen färin. Oppilhaat kiinnitävät laput taululle teksti tauhluun päin, eri färit vierekkäin niin ette net muostavat kahen sanan mittasen lausheen, ensin supstantiivi ja sitte verpit. Lapuista muostuu umpimähkäsiä lausheita. Käänethään laput ja luethaan.

Vihkotehtävä: Muuttoloova

Muuttoloovan saattaa leikkoa irti ja teipata yhestä reunasta kiini vihkoon. Piirethään kuvan ääriiviat. Kuvan alle (piihloon) kirjoitetaan eli piirrethään, mitä loohvaan pakataan. Tirkkaamalla kuvan alle saattaa nähdä, mitä muuttoloovassa on sisällä. Oppilas pakkaa 5-10 kampeita, jotka on hänelle tärkeitä ja sitte hänen saapi kertoa miksi on halunnut ottaa mukhaan justiiin nämä kampeet.

Tavuttaminen

a) Tavutetaan sana viskaamalla palloa oppilhalta toisele. Opettaja eli oppilas vaihtee sanan, joka tavutetaan. Oppilas viskaa pallon ja sanoo ensimmäisen tavun. Seuraava oppilas sanoo seuraavan tavun ja niin eespäin. Jos tavu mennee väärin, oppilas antaa pallon takasin etelliselle ja hänen saapi kokeilla uuesthaan.

b) Opettaja saattaa alottaa sanomalla alkutavun jostaki sanasta, joka on tekstissä, ja viskaa sen jälkhiin pallon seuraavalle. Seuraava oppilas sanoo seuraavan tavun jne. (sanan ei tarte olla sama ko se, mikä opettajalla oli mielessä, vain siittää voipi tulla kokohnaans uusi sana).

c) Laattialle sattaa printata A4-kokosia (eli A5 kokosia) paperia, jossa jokhaisessa on yksi tavu (tehjään kaksitavusia sanoja) Oppilhaat seisovat sovitun rajan takana. Jokhaisella on kaksi pelinappullaa, jotka hänen kokeilee viskata semmosten tavujen pääle, joista muostuu sana. Jos hänen onnistuu, hänen saapi parin. Vuoro vaihtuu jokhaisen yrityksen jälkhiin.

Tavujen kokoaminen

Tehe tavuista sanoja. Kirjota tavun yläpuolele numero, joka kertoo missä järjestyksessä tavut häättyy lukea.

TI SÖÖT

RÄ KOI MÄY RA

ROS KER TA LO

A KER LA TA

Y KER LÄ TA

SI KLA

Sanatraput

Harjoitelkaa "sanatrapusten" lukemista ylhäältä alas. Nämä sanat voi kirjoittaa taululle tai lapuille, joita laitetaan eri puolille luokkaa.

1.

ka

kat

kat-to

3.

ny

nyr

nyrk

nyrk-ki

5.

ha

hau

hauk

hauk-ku

hauk-kuu

2.

li

lii

liik

liik-ku

liik-kuu

liik-kuu-ko

4.

ko

koi

koi-ra

6.

to

too

too-li

to-li-la

7.
hu
huo
huo-no

8.
kä
käy
käy-tö
käy-tös

9.
fa
faa
faa-ri

10.
mu
muu
muut
muut-ta
muut-taa

Luvut 2–3

Max

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Kattokaa kuvia. Kuka oon Max?
- Minkä kokonen Max oon Taksiin verrattuna?
- Miltä Taksista tuntuu, ko heile muuttaa uusi koira? Miksi?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Stackars Max - Max riepu

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rupriikki ja kuva kertovat?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

- Tunneko sie jonku joka oon allerginen jollekki elläimelle? Minkälaisia oihreita allergiasta tullee?
- Miten käypi jos alloriginen henkilö oon samassa huohneessa elläimen kansa?
- Tunneko sie jonku, joka olis joutunu jättämhään elläimensä allergian takia?
- Mitä kieltä Maxin entisessä koissa puhuthiin?
- Tekstissä oon sanoja jotka tarkottavat sammaa ko iso. Millä sanoila Maxia kuvvaihlaan tekstin lopussa?
- Kenen mielestä Max oli tavaton, julma ja kauhea?
- Minkälaisia komentoja koirale normaalisti opetethaan?
- Ymmärtääkö Max meänkieltä?

Synonyymit

Etti tekstistä sanat, jotka tarkottavat sammaa ko iso. (tavattoman iso, julman suuri) Mitä vastakohtia sanoile saattas olla? (pieni, pikkunen, vähänen)

- Millä sanoilla sie kuvailisit Maxia?
- Millä kuvailisit Taksia?

Lausheen muostus: sanaluokat

Tehjään sama tehtävä niinko kappalheessa 1 (tehtävä 3) mutta nyt kolmela sanaluokkafäriälä. Otethaan matkaan kansa atjektiivit. (verpit ja supstatiivit saattavat olla samoja ko etellisellä kerrala) Oppilhaat ottavat laput ja kiinnittävä ne taulule teksti puoli tauhluun käsin, eri färit vierekkäin niin ette net muotstavat kolmen sanan mittasen lausheen. Ensin atjektiiv, sitte supstantiivi ja lopuksi verpi. Lapuista muostuu umpimähkäsiä lausheita. Käänethään laput ja luethaan. Esim. "julman suuri rakki räkyttää"

Vihkotehtävä

Kirjota lausheet vihkoon.

Sama teema löytyy kansa oppimateriaalista **Taksi ja Max - ensiaskelheita meänkiehleen** kappalheesta 2 : Max muuttaa uutheen kothiin. Työkirjassa oon kappalheeseen liittyviä tehtäviä ja puuhasteluitetioita mm. Maxin muuttokassin ja alpumin askarteleminen.

Luku 4

Varo, Max!

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rypriikki kertoo?
- Mitä Maxin pittää varoa?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Opettelema suuntia

Mene etheenkäsin, taakakäsin, oikeale, vasemmalle, Toppi. Käytethään tarpheen mukhaan sanoja Varo ja Topp! Yksi oppilas seisoo luokan toisela puolela. Hällä oon käessä pehmolelu.

Toinen oppilas saa silmät siottuna kuunnella ohjeita, joitten avulla hään löytää pehmolelua piettävän oppilhaan. Ko oppilas lähestyy, toinen ojentaa kätensä niin ette pehmolelu osuu oppilhaan kätheen.

Luku 5

Kursi

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki ja taulun teksti. Mistä tämä luku selvittää?
- Mitä kuvissa tapahtuu? Mitä sie uskot ette tässä luvussa tapahtuu?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Kuvittele, ette Taksi pittää kielikursin sielä missä sie asut. Keksikää yhdessä reitti, missä Taksi ja Max käyvät haukkumassa sanoja. Keksikää 10 paikkaa. Tapahtuuko reisula joku vaarallinen tilanne?

Vihkotehtävä

Kirjota oma Taksin ja Maxin haukkumisreitti, joka sijottuu omhaan koti- eli kouluympäristhön. Piirrä kartta vihkoon. Merkitte karthaan net kohat , jossa pysähythään hakkumhaan. Vihkoin sivhuun voi piirtää eli leikata ja liimata koirien kuvia. (Ophaan lopussa oon kuvasivuja, joita saattaa printata. Kuvista sattaa tehdä keppinukkeja kansa.

Lue oma reittisti toisile. Esittele kartta toisile. Pittääkö haukkua paljon? Tapahtuuko vaarallisia tilantheita?

Haukuthaan sanoja

Kaikki etellisen tehtävän "haukutut" sanat oon kirjoitettu taulule ilman tavuviivoja. Tavuttakkaa (haukkukkaa)sanat ensin yhdessä. Sitte yksi oppilas haukkuu valitemansa sanan. Toinen saapi arvata, minkä taulule kirjoitetuista sanoista oppilas oon haukunu (missä sanassa oon sama tavumäärä) Esim. TAX TAX TAX TAX (ruo-ka-kaup-pa). Jaethaan sana tavhuin yhdessä. Jos

taulula on useampi nelitavunen sana ja jos oppilhaala olisi joku toinen sana mielessä, jatketaan arvaamista, siihen asti ko oikea sana löytyy. (Meänkielen onomatopoeettinen muoto koiran haukunnasta on HAU HAU ja ruottiksi se on VOFF VOFF ja VOV VOV.)

Oppimateriaalin **Taksi ja Max- ensiaskelheita meänkiehleen** kappalheessa 3 Taksi opettaa kansa Maxia. Siinä oppiminen tapahtuu matkimalla ja opitut sanat on verpiä. Kappalheessa 3 opetellaan verpien käskymuotoja. Työkirjassa on kappalheeseen liittyviä verpikortteja. Eistynheempien oppilhaitten kansa saattaa käyttää samoja verpikortteja, mutta harjotella verpien taivuttamista persoonamuodoissa, esimerkiksi sillä lailla, ette oppilas nostaa yhteen verpikortin pakasta ja viskaa noppaa. Nopan silmäluku kertoo, missä persoonamuodossa verpin pitää taivuttaa.

Verbin persoonamuodot

Seuraavassa on lissää tehtäviä, joilla saattaa harjotella verpin taivutusta persoonamuodoissa. Näyttele seuraavat verpit:

laukkoo	marsii	tansaa	hyppii
aijaa	viskaa	haukottellee	huutaa
sieppaa	avvaa	heiluttaa	makkaa

- Näytelkää verpit yhdessä.
- Laput on alaspäin pöydällä. Yksi nostaa kortin, näyttellee, toiset arvaavat. Joka arvaa oikein, saapi näytellä seuraavan verpin.

Viesti

Laput saattaa kiinnittää luokan takaseihnään (eli panna knäpparilla roikkumhaan sopihvaan paikkaan). Muostethaan esim. kahen hengen laakit. Laakeila oon samat 12 lappua seinälä. Kilpailu jatkuu samhaan laissiin ko viesti : Oppilas 1 laukkoo ottamhaan yhen lapun takaseinästä ja hään lukkee ja esittää pantomiimina oppilhaan 2 eessä sen, mitä lapussa lukkee. Oppilas 2 sannoo verpin ja laukkoo vuorostansa ottamhaan lapun seinästä, lukkee näyttellee ja oppilas 1 arvaa. Jatkethaan, siihen saakka, ette kaikki sanat oon luettu, näytelty ja arvattu. Se laaki, joka oon ensinnä valmis, voittaa.

Voihaan tehdä kansa niin, ette taulula oon samat sanat ko seinälä luokan takaosassa. Ko oppilas 2 oon tunnistanu sanan, jonka oppilas 1 näyttellee, hään ettii parin taululta. Ko pari oon löytyny, oppilas 2 pyhkii sen poies ja laukkoo ottamhaan uuen lapun.

Yhistethään verpin taivutus samhaan leikhiin. Opetelhaan ensin, miten verpi taipuu yksikössä:

Mie hyppään.

Sie hyppäät.

Hään hyppää.

Oppilhaan pittää elehtiä ei yksin verpi, vain sen persoona kansa.

Mie laukon.	Sie marsit.	Hään tansaa.
Mie hypin.	Sie ajat.	Hään viskaa.
Mie haukottelen.	Sie huuat.	Hään sieppaa.
Mie avvaan.	Sie heilutat.	Hään makkaa.

Etti marsia-sanale synonyymejä tekstistä.

Luku 6

Koppi ja kuppi

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rypriikki kertoo?
- Etti kuvista koppi ja kuppi.

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Max käsitti sanan koppi väärin. Mitä Max usko sanan tarkoittavan? Miksi se niin luuli?

Keksikkö lissää sajoja, jossa ruottin ja meänkielen sanat muistuttavat toisia? Mikä puukstaavi löytyy useasti meänkielisen sanan lopusta? Lopussa Max kirjottaa nimikylthiin nimensä perhään i-puukstaavin. Miksi hän tekkee niin?

Kirjottakkaa vihkoon meänkielen sanoja, jotka muistuttavat ruottin sanoja. Kuinka monta tet keksittä?

Oppimateriaalin **Taksi ja Max - ensiaskelheita meänkielhele**n kappalheessa 9 on teksti, jossa leekathan sanoila, jotka meänkieleksi ja ruottiksi on melkein samoja. Samoten kappele 5 on samasta teemasta Taksin ja Maxin koppi. Työkirjassa löytyy kansa kappalheeseen liittyviä puuhasteluiteoita.

Kokoavia tehtäviä luvuista 1–6

Mitä tähän saakka on luettu?

Sammaa mieltä eli eri mieltä?

Opettaja keksii luetusta semmosia väittämiä, joista saatta olla eri mieltä eli sammaa mieltä. Tässä on malliksi muutama väittämä. Oppilhaat kansa voivat olla myötä keksimässä väittämiä. Leikkaa väittämät irti. Luokhaan raivathan tillaa niin, ette kaikin mahtuvat likkumhaan seinältä toisele. Vastakkaisitten seinitten sovithaan merkitteväen "sammaa mieltä" ja "eri mieltä" ja

keskele muostuu sitte jana ääripäitten väliin. Opettaja (eli oppilas) lukkee väittämiä joihin muut vastaavat ottamalla paikan sopivalta kohalta jaannaa (esim. kohta sammaa mieltä)

Praatika yhessä siitä minkälaisia perusteluja oppilhaila oon valittemillensa paikoile ja korostethaan sitä ,ettei ole olemassa yhtä oikeaa vastausta.

Arja- muori oon söötti.

Taksi ja Max eivät tule yksiin keskenhään.

Taksin mielestä kerrostalossa oli mukava asua.

Taksin mielestä oli mukava saaja kaveri.

Maxin mielestä oli mukavaa muuttaa uutheen kothiin.

Max käsittää meänkieltä.

Taksi oon hyvä opettaja.

Max alkaa jo triivastua faarin ja Taksin tykönä.

Faari kinnaa Arja-muorin kansa.

Miljöö

Seuraavassa oon ehotuksia, joitten avula tarinan miljööttä saattaa tehä eläväksi lukijalle.

a) Kartta

Ophaassa oon myötä kartta tarinan miljööstä. Tutkikaa karttaa yhessä. Mitä tarihnaan littyviä kohtia löyättä kartasta? Kartan saattaa printata ja liimata A4 kokosen vihon aukeaman keskele

niin, ette reuhnoin jääpi tillaa. Mitä oon kuvan ulkopuolela? Oppilas saapi itte piirtää, miten miljöö jatkuu kuvan ulkopuolela. Vertaihlaan oppilhaitten kuvia ja praatithaan niistä. Karttaa saattaa kansa täyentää jälkhiinpäin, ko tietää miten tarina jatkuu.

b) Faarin talon pohjapiirros

Oppilas sattaa piirtää vihkhon faarin talon pohjapiirroksen. (Tehtävän antoa havainnollistamhaan soppii Muumilaakson kartta josta löytyy monta kuvvaa internetin kuvahausta hakusanala "Muumilaakson kartta". Stiliseeratun kartappirroksen oikeassa alakulmassa oon pohjapiirros Muumitalosta) Tehe vastaava pohjapiirros faarin talosta.

Kellari: Mitä kellarissa oon?

Alakerta: Mltä huohneita alakerrassa oon?

Yläkerta: Mitä huohneita yläkerrassa oon?

Kolmiulotheinen miljöö

Miljööön saattaa tehä kansa kartongista kolmiulotheisena, ja leikata ja liimata siihen kohtheet, jotka oon matkassa kertomuksessa. Sen jälkheen puuhastelua sattaa jatkaa sillä laila ette oppilhaat keksivät lissää rakennuksia ja paikkoja. Opilhaat saattavat itte piirtää rakennuksia. Rakennukset leikathaan irti ja kiinnitethään kartongille pysthөөn.

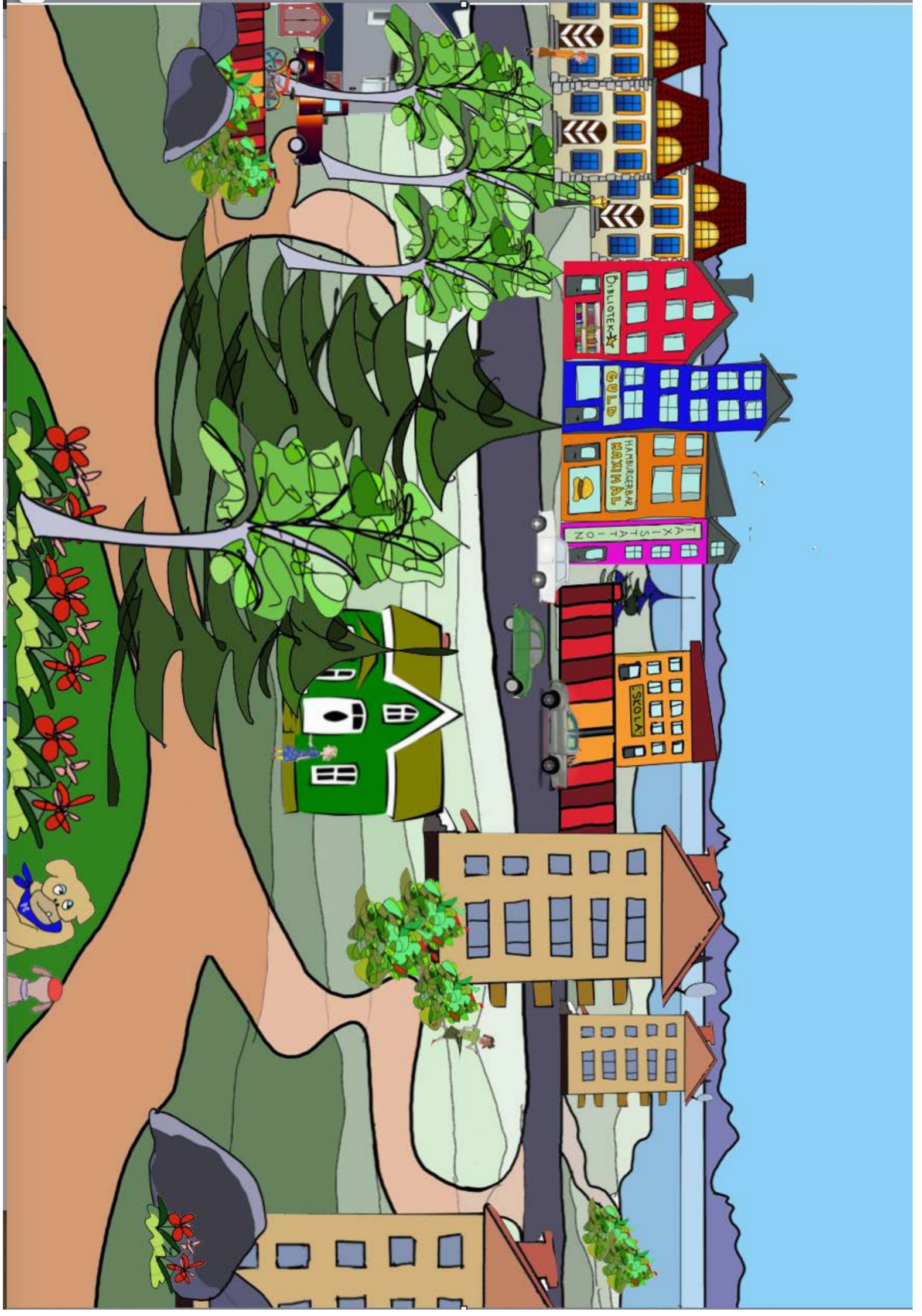
Kerrostalo maitopurkista

Maitopurkista saattaa puuhata kerrostalon, jossa Arja-muori assuu. Maitopurkeista sattaa tehä kansa kokonaisen miljööön, josta löytyy samat rakennukset ko kuvasta: pipluteekki, hampurilaisravintola jne.

Kaupunki, jossa oon eri rakennuksia.

Katto esimerkki <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=4073&artikel=5787151>

Näytttele yksin eli parin kansa joku kirjan tilanne ilman sanoja. Oppilas valittee kirjasta kuvan, jonka näyttellee. Muut saavat arvta, mikä tilanne oon.

Etti viis virhettä.

Luku 7

Max käsitti väärin

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rypriikki selvittää?
- Lue kaksi ensimmäistä lausetta. Miksi Max on ikävissä? Onko sillä piia in ikävä vanhaan kotoon? Tuntuuko siitä, ettei se kuulu sakuun? Mikä saattaa olla syynä siihen ette Max saata tuntea itensä ulkopuoliseksi? Onko sulla joskus ollut semmoinen tunne?
- Milloin sulla oli mieli maassa? Mikä teki sinut ilosemmaksi? Miten sie saatat tehdä jonkun toisen ilosemmaksi?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Lukemisen jälkeen saatat saada ideoita siitä miltä tuntuu jos ei käsitä toisten kieltä, eli miltä tuntuu, ko ymmärtää väärin.

Kysyminen – ko-kysymys

Kuvittele, ette sinun paras kaveri on ikävissä. Ehdotetaan hauskoja aktiviteetteja. Kirjota viisi ehdotusta viikkoon.

Menhäänkö....

Kattohaanko...

Pelatahaanko...

Käyhäänkö....

Tehjäänkö....

Dramatisoimaan

Kaveristi on ikävissä ja sie ehdotat erilaisia hauskoja aktiviteetteja. Lue mitä sie olet kirjottanu. Toinen kieltäytyy sanomalla "ei mulla ole lystiä " "en halua" " en viitti" "en jaksa" "ei tehe mieli". Lopussa toveristi sanoo ilosesti: "joo, Tehemä niin!" jolloin hänen tulee ilosemmaksi.

Resepti

Luethaan resepti. Näytelhään pantomiimina plättytaikinan tekemistä ja plättyjen paistamista. Yksi lukkee ja toinen tekkee. Voihaan käyttää rekvisiittana kulhoa, vispilää jne.

Riko kolme kananmunnaa.

Sekota kananmunat kulhossa.

Lissää kulhhoon 2 desilitraa maitoa.

Lissää kulhhoon 3 desilitraa nisujauhoja, 2 rkl sokkeria ja 1 tl suolaa.

Sekota.

Lissää loput 4 dl maitoa. Sekota.

Ota paistinpannu esile ja pane se hellale.

Pane pannule vähän voita.

Ota kauha. Ota kauhala plättytaikinnaa ja kaaja sitä pannule.

Käännä plätty, ko se oon paistunu pruuniksi.

Pane plätty talriikille. Pane pääle hilloa ja vispikrettaa.

Ota veitti ja kahveli. Syö plätty.

Oliko makea?

Luku 8

Väärä Taksi

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rypriikki selvittää?
- Katto kuvia. Mitä kuvissa tapahtuu?
- Kuka soittaa faarile?
- Kenen kans Max puhhuu? Haukkuuko Max meänkielelä vai ruottiksi?
- Mitä sie uskot, ette koirat halvavat tehä? Mikä oon prupleemi?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Minne Max soitti?

Luku 9

Kova hätä

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rupriikki selvittää?
- Katto kuvia. Mitä asiaa Taksila oon faarile? Mikä vuorokauen aika oon? Mikä vuen aika oon ?
Minkälainen ilma ulkona oon?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Mistä tiät, ette sivula oon runo?

Mikä runon nimi oon?

Loppusointu. Mikkä sanat oon riimipareja?

tukka-sukka

ulos-tulos

Mikä asia tässä runossa oon verthaus? Mikä "verthaus" oon ruottiksi? Mitä runon verthauksella meinataan? (Minkälainen ruoho oon ko maassa oon vähän kuuraa eli lunta? Minkälainen murfaarin tukka oon= Mitä yhteistä oon ruohola ja faarin tukala?)

Revi runo

Printtaa kappale Kova hätä. Suurena teksti niin, ette se oon helppo leikata palasiksi. Järjestele runo kappalheen sanoista. Muista, ette runossa ei tarte olla loppusointua. Se saattaa vain välittää tunnelmaa. Liimaa sanat vihkoon. Piirrä runhoon sopeva kuva.

Talviruno numero kaksi

Kirjoittanut: Maxi

Lunta maassa

lunta puussa

lunta Maksin suussa.

Lunta luussa

lunta kuussa.

Onko kuussa lunta?

Kyllä oon kuussa lunta:

tammikuussa,

helmikuussa,

maaliskuussa.

Luku 10

Verthaus

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rypriikki selvittää?
- Kato kuva. Mikä saattaa olla verthaus tässä tekstissä? Minkälainen Maxin pää oon? (pyöreä)

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Keksikää yhdessä vertauksia

Musta ko...	
Valkonen ko...	

Kirkas ko...	
Pimeä ko...	
Hias ko...	
Nopea ko...	
Kevy ko...	
Painava ko...	
Riski ko...	

Huono eli hyvä verthaus?

Tehjään kaksi korttikassaa. Toisessa on verthauksen alku ja toisessa on loppu. Nostetaan kortti molemmista ja luetaan verthaus. Onko verthaus sopeva? Jos vertaus on sopeva, nostaja saapi parin ja saapi kokkeilla uuesti. Korteila saattaa kans pelata muistipeliä.

Luku 11

Vuen paras päivä

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rypriikki selvittää?
- Mikkä oon vuenajoitten nimet meänkielelä? Katto kuvat.

Ennen lukemista oon hyvä opetella ja kirjothaan vihkhoon vuenajat ja kuukauet meänkieleksi. Praatithaan siitä, kuinka monta vuenaikaa oon, kuinka monta kuukautta oon vuessa ja kuinka monta viikkoa oon vuossa.

Kunnelkaa eli lukekkaa teksti yhdessä.

Lukekaa se sitte niin, ette yksi oppilas oon Taksi ja toinen oppilas oon Max.

Arvuutelhaan toisia tekstin mallin mukhaan:

Mikä vuenaika oon sinusta paras? Miksi?

Mikä kuukausi oon sinusta paras? Miksi?

Mikä päivä sinusta oon paras? Miksi?

Keksikkää ainaki 5 hyvää asiaa jokasesta vuenajasta.

Sammaa mieltä, eri mieltä - harjotus. Vastakhaisten seinitten sovithaan merkitteväen "sammaa mieltä" ja "eri mieltä". Keskele muostuu jana ääripäitten välilä. Opettaja sannoo väittämän, joihin muut vastaavat ottamalla paikkansa sopivalta kohalta janna. Praatithaan yhdessä siitä, minkälaisia perusteluja oppilhailla oon valittemillensä paikoile, ja korostethaan sitä, ettei ole yhthään oikeaa vastausta.

Väite:

Minusta kevä oon hauska vuenaika.

Minusta kesä oon hauska vuenaika.

Minusta syksy oon hauska vuenaika.

Minusta talvi oon hauska vuenaika.

kevä

kesä

syksy

talvi

Meänkieleksi saattaa kuukausien nimet ilmasta kahela tappaa. Voihaan käyttää suomalaisia kuukauen nimiä eli käyttää ruottin lainasanaa ja pistää pukstaavi -i sanan lophuun. Voihaan kansa praatia mitä kuukausitten nimet meänkieleksi tarkoittavat. Vanhale kansale oon ollu tärkeätä nimetä kuukauet vuenkierron mukhaan ja ylheensä aina sen mukhaan, minkälaisia töitä justhiin siihen vuenaikhaan piti tehdä.

Tammikuu

Tammi tarkoittaa nappaa, akselia, keskipuuta (ruottiksi stam). Tämä kuu jako vaikean talviajan kahtia ja oli siksi keskelä. Se on talven keskusta.

Helmikuu

Suvikelin jälkheen pakkasella syntyä jäähelmiä. Siittä tulee kansa kuukauen nimi.

Maaliskuu

Tullee sanasta maa. Maaliskuussa näkkyä jo pikkusen maata lumen alta. Siittä nimi.

Huhtikuu

Huhta tarkoittaa kaskea, silloin lähethiin katamhaan suuret havupuukasket, jotka poltettiin myöhemmin.

Toukokuu

Toukokuu oon toukotöitten kuukausi. Maa muokathan ja siihen kylvethään siemeniä.

Kesäkuu

Kesä alkaa. (Ei tarkoittanu alunperin kessää, vain kesantoa, kesannoksi jätetty pelto piti kyntää tässä kuussa eli piti tehdä kesänajo).

Heinäkuu

Heinätyöt tehjään tässä kuussa.

Elokuu

Elonkorjuu alkaa elokuussa.

Syyskuu

Syyskuu syksyn tuopi.

Lokakuu

Kuukautta kuvvat vanhat nimet loka ja lika.

Marraskuu

Marraskuussa maa oon martaana eli kasvillisuus oon kuollu.

Joulukuu

Vielä 1600-luvulla ja 1700-luvulla kuukauden nimi oli talvikuu, ko talvi alkoi silloin. Mutta sitä mukaa ko joulun merkitys kasvoi, se on antanut nimen koko kuukaudelle. Muinaisruottin jól, nykyruottin jul on antanut nimen joulule.

Lähteenä: Kustaa Viikuna: Vuotuinen ajantieto. Otava. Keuruu 1989. Veijo Meri: Sanojen synty. Gummerus. Jyväskylä 2004. <http://kirlah-kielet.blogspot.com/2007/11/mit-suomalaiset-kuukausien-nimet.html>

Luku 12

Ollin läksy

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue ryppiikki. Mitä rupriikki selvittää? Mikä oli Ollin läksy?
- Olekko sie saanut joskus pittää esitelmän? Mistä aiheesta? Miten sie pietet esitelmän?
Missä sie seisot? Oliko sulla muistilappuja eli aatoskartta, niinko tässä kappalheessa.
Tutkikaa aatoskarttaa. Mitä asioita Olli kertoo esitelmässä?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Sammaa mieltä - eri mieltä harjoitus

Vatukkaisten seinitten sovithaan merkittevä "sammaa mieltä" ja "eri mieltä". Keskele muostuu jana ääripäitten välillä. Opettaja (eli oppilas) lukkee väittämän, joihin toiset vastaavat ottamalla paikkansa sopivalta kohalta jannaa. Praatithaan yhdessä siitä, minkälaisia perusteluja oppilhailla on valittemillensä paikoile, ja korostethaan sitä, ettei ole yhtä oikeata vastausta.

Väittämiä:

Opettaja oli oikeassa ko hänen sano, ette Taksi ei saa tulla kepsi päässä luokhaan.

Kaikila luokan oppilhaila pittää olla samat säännöt.

Kaikila koulun oppilhaila pittää olla samat säännöt.

Minun mielestä luokassa pittää saaja pittää kepsiä.

Taksin olis pitäny ottaa kepsi poies.

Ossaisikko pittää esitelmän Taksista Ollin aatoskartan perustheela? Käykää vuorotellen kertomassa luokan eessä joku asia Taksista.

Pitäkää "miniesitelmiä" aatoskartan avula. Yks esitelmä saattas kestää esimerkiksi yhen minuutin. Miniesitelmän aihe saattaa olla esimerkiksi joku pieni kampe, joka löytyy oppilhaan repusta eli opettajan penaalista eli kuva joka löytyy oppilhaan puhelimesta.

1. Valitte kampe eli kuva.
2. Tehe siihen sopeva aatoskartta. (Voihaan sopia esimerkiksi 5 asiaa, jotka oppilas kertoo)
3. Piä miniesitelmä kaverillesi. Jokhainen saattaa pittää oman esitelmän jokhaiselle ryhmän jäsenelle erikseen.

Voihaan kansa päättää kertoa jostaki kotielläimestä. Sovithaan yhdessä, mitä asioita kerrothaan. Elläimestä voi sen jälkheen tehä pikku kirjan. Alempana oon malli, joka löyty lukuklaanin sivustolta s. 57.

Tehjään esitelmästä pikkukirja eli zine.

Oma pikkukirja taitelhaan zine julkasun mallin mukhaan esimerkiksi A4 kokosesta paperista alla olevitten ohjeitten mukhaan.

Taittele pikkukirja paperiarkista.

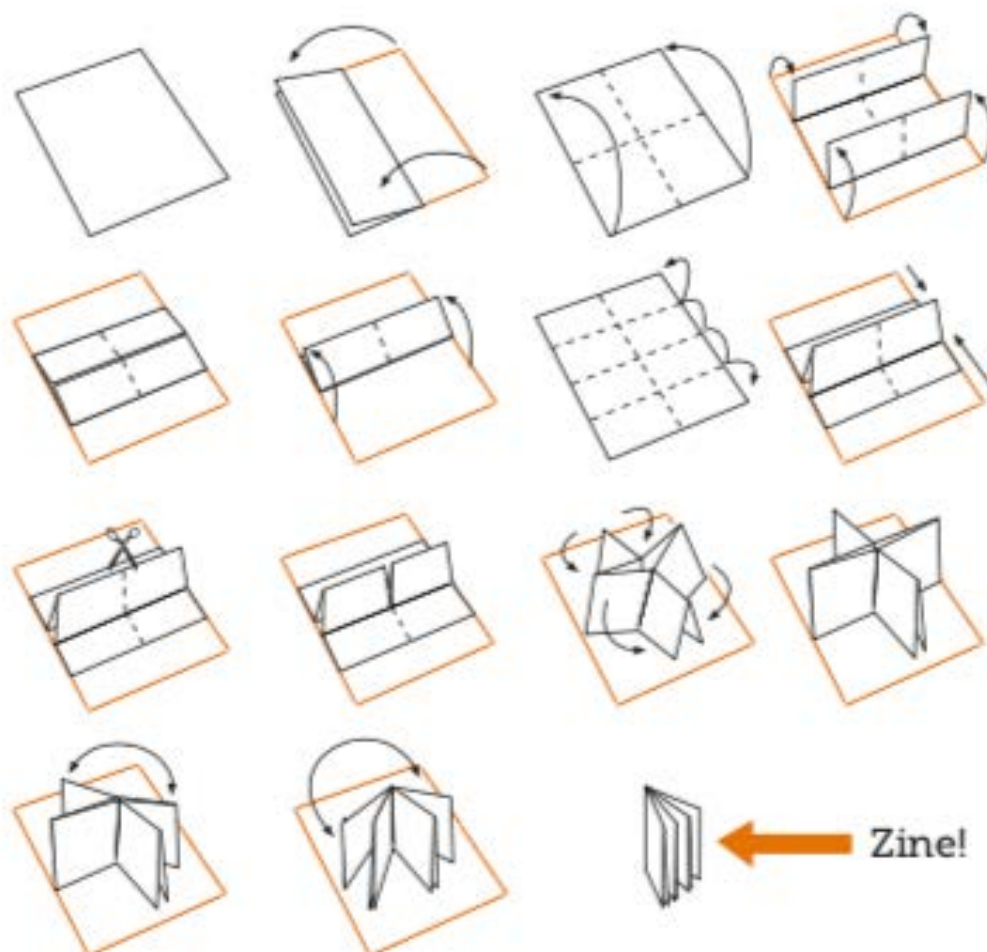
Tehdään pikkukirja eli zine

Oma pikkukirja taitellaan zine-julkaisujen tyyliin esimerkiksi A4-kokoisesta paperista alla olevan ohjeen mukaan.

Pikkukirjaa voidaan käyttää esimerkiksi

- luetuttujen kirjojen käsittelyyn (liite 21).
- omien tekstien suunnitteluun: hahmon rakentamiseen (liite 22), tapahtumapaikkojen luomiseen, juonen kehittelyyn.
- oman eläintietokirjan tekemiseen (liite 23).

Taittele pikkukirja paperiarkista

Luku 13

Turkissa

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Mitä rypriikki selvittää?
- Katto kuvia. Miksi Max on kassissa? Mitä se löytää kassista? Koska passia tarvitaan? Onkhaan Olli käyny reisussa? Missä?
- Missä Turkki on ? Mitä sielä saattaa tehdä? Olekko sie käyny jossaki etelän semestillä?
- Mitä turkki on ruottiksi?
- Tarkottaaako sana turkki jotaki muuta kansa?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Mistä TURKISTA Olli praatii?

Mistä TURKISTA Max praatii?

Homonyymit

Yksi sana merkitsee kahta eri asiaa, niin ko esimerkiksi sana "TURKKI"- Tiäkkö muita semmosia sanoja meänkieleksi eli ruottiksi?

Esim.

Kuusi numero, puu

pallaa brinner, bitar, kommer tillbaka

Mitä on ruottiksi "kuusi pallaa"? Kuinka monta eri vaihtoehtoa sie hoksaa? Piirrä kuvia.

Kokoavia tehtäviä luvuista 7–13

Mitä tähän asti on luettu?

Skulptööri ja staty

Mitä tähän asti on luettu?

Skulptööri ja staty

Miettikää yhdessä erilaisia tunteita joita jakson (7-13) kappalheissa on käsitelty ja jotka voipi esittää asentoina. Opettaja kirjottaa tunteitten nimet taululle. Muostakkaa parit. Yksi on skulptööri ja toinen staty. Skulptööri muotoilee statyyn esittämhään jotaki tunnetillaa. Statyyn muotoilun aikana kumpikhaan ei saa puhua. Ko työ on valmis, saapi staty arvata mikä tunne oli. Vaihethaan osia.

Esimerkiksi:

Väärä Taksi (Olli söi puhelimen) Taksi oon HÄTTÄÄNTYNNY, ko puhelin soipi ja panaani oon Ollin mahassa.

Vertaus: (Kuu oon pyöreä ko Maxin pää) Max oon LOUKKAINNUNNU.

Max käsitti väärin: (Max näki Maksikakun ja sano OHO!) Max oon HÄMMÄSTYNNY.

Max käsitti väärin: (Max näki Maksikakun ja käsitti, ette Taksi oli halunnu tehdä hänet ilosemmaksi)

Max oon ONNELLINEN

Kova hätä: (Taksi oon tyytyväinen, ko se oon keksiny runon) TYYTYVÄINEN

Ollin läksy: (Taksi suuttuu, ko ei pääse luokhaan kepsi päässä) Taksi oon HERMOSTUNNU eli ÄRRYYNTYNNY

Ollin läksy: (Arja-muori uhkaa soittaa poliisiin). Arja-muori oon VIHANEN.

Chattipraatit

Tehtävä tehjään pareittain

Sovithaan yhdessä, mikä olisi hyvä aihe chattipraatille viimeksi luetun kirjan kohdan pohjalta.

Esimerkki: Semestireisu. Kuvitelhaan ette molemmat oppilhaat oon semestilä jossaki. Kumpiki oppilas kirjottaa vihkoon chattikeskustelun oman aloitusviestin. Alotusviestissä oppilas

- a) kertoo jotaki ja
- b) kyssyy jotaki.

Muutaman minuutin päästä vihkoja vaihetaan parin kansa. Pari vastaa viesthiin. Hään

- a) vastaa kysymykseen
- b) kertoo jotaki ja
- c) kyssyy jotaki minkä jälkheen hään pallauttaa vihon. Näin saattaa jatkaa niin kauan ko oppitiiman aikataulu antaa myöten. Lopuksi luethaan keskustelu.

(Keskustelhuun saattaa lisätä kansa emojaja. Emojaja sattaa printata ja oppilas saattaa liimata niistä sopivan vihkoonsa oman viestinsä lophuun.)

<https://pixabay.com/sv/illustrations/emoji-smilie-whatsapp-känslor-2762568/>

Tarinarinki

Ryhmän koosta riipuen tätä saattaa leekata pareittain eli 4-5 oppilhaan sakissa, missä oppilhaat istuvat piirissä. Yksi oppilhaista valitsee tekstistä (kappalheet 7-13) lauseen, jonka hään lukkee. Seuraava oppilas valitsee lauseesta yhen sanan ja sannoo sen äähneen, minkä jälkhiin hään keksii uuen lauseen, jossa sana oon myötä. Leekataan leikkiä niin kauan, ette joku oon sanonun vähinhäään yhen lauseen, eli siihen saakka ko tarina päättyy. Ko leikki oon opittu, pruvataan samala menetelmälä keksiä uusi, yhtenäinen tarina.

Luku 14

Lukukoira Max

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Lue kansa isola kirjoitetut tekstit.
- Kuvassa on uusi henkilö. Mikä hänen nimi on? Missä hään saattas olla töissä?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Kuka oppilhaista haluaa olla lukukoira?

Lukukoira voi laittaa esimerkiksi sinisen halstuukin kauhlaan (niinko Maxila). Toiset käyvät lukemassa valittemansa lyhyen kappalheen eli kirjan kohan lukukoira. Voihaan sopia, ette jokhainen lukujakso kestää esimerkiksi 2-3 minuuttia, minkä jälkheen kello pirisee, lukukoira antaa tassua ja saapi jonku pakinnon (joka opettajalla on mukana). Vaihethaan lukukoira.

Luku 15

Piipiuteekissa

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue ryypiiki. Missä kuvan poika istuu? Mitä Max tekkee?
- Lue isola prääntätyt tekstiit. Silloin saat tietää, mitä kirjoja ja tarinoita Max kuuntellee.
- Olekko sie itte kuulu eli lukenu jotaki näistä tarinoista?

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

- Mikä kertomus nauratti Maxia? Mitkä kertomukset oon saahneet sinut naurahmaan?
- Mikä kertomukset sait Maxin hunteeraahman Arja-muoria? Mitä Max hunteerasi?
(Huomathan ette joskus ittestä oon saattanu tuntua samalta ko jonku kirjan henkilöstä. Sen takia kirja voipi auttaa käsittämhään omia ja toisten tuntheita. Onko sulle joskus käynny näin?)

TEKSTISSÄ VIITATHAAN SEURAAHVIIN KIRHJOIN JA KERTOMUKSIIN. Näihin kertomuksiin saattaa palata sitte ko Lukukoira Max-kirja oon luettu valhmiiksi.

Tunneksie Pippi Longstrympin? (Astrid Lingren; meänkielentänny Tuula Uusitalo ja Kerstin Larsson Tuomas

Julia ja Määntyjärven Lucas (Marita Mattson Barsk)

Miksi Lasse itkee? (Kerstin Tuomas Larsson)

Plyppi ja ilves (Inga Borg, meänkielentänny Jonna Palovaara ja Inga-Britt Uusitalo)

Valdemarin herhneet (Maria Jönsson, meänkielentänny Birger Winsa)

Vilma ja koulu (Lina Stoltz)

Koko ja Bosse ei halva (Lisen Adbåge, meänkielentänny Mona Mörtlund)

Adalmiinan helmi (Zackarias Topelius)

Adalmiinan helmi löytyy suomeksi tästä länkistä.

<http://iltasatu.org/satu/adalminan-helmi/>

Luku 16

Helmi

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Näkyykö kuvassa helmeä?
- Praatikaa kuvista. Mitä sie uskot ette tarinassa tapahtuu?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Tehe kappalheesta sarjakuva.

Tutustu ensiksi sarjakuvan ilmaisuun. Katto mallia ja ideoita jostaki tutusta sarjakuvasta. Mitä hoksaa?

- Sarjakuvassa saattaa esimerkiksi kuvan yläreunassa olla teksti, joka kertoo jotaki tilanteesta.
- Sarjakuvan eri striippien* välillä saattaa joskus olla nuoli, joka kertoo missä järjestyksessä sarjakuvan kohtausta on meininki lukea.
- Minkälaisia "äänitehosteita" sarjakuvhaan sopii? GRRR!
- Miten sarjakuvassa kuvataan liikettä?
- Mieti kuvakokoja. Piirrä kuvhaan taustoja.
- Mitä henkilöt sanovat ja hunteeraavat? Lissää puhekuplat ja aatoskuplat.
- Mistä tiät, ette sarjakuvan henkilö puhuu KOVALA ÄÄNELÄ? Mistä tiät, ette hään viskuttellee?
Mistä tiät, ette useampi henkilö puhuu yhtheen äähneen?

Lopuksi oppilhaat saattavat näytellä sarjakuvan tilanteet. Sarjakuva toimii tällöin näytelmän maanuksena.

*strippi: muutaman ruuvun mittanen sarjakuva

Ophaan lopussa on kappalheeseen 16 liittyviä kuvia, joita saattaa leikata ja järjestellä sarjakuvaksi.

Luku 17

Kirjan ja koiran päivä

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki
- Mitä hoksaat kuvista? Mitä sie uskot tässä kappalheessa toennäköisesti tapahtuu?
- Olekko sie itte joskus ollu televisiossa, raatiossa eli aviisissa eli onko joku haastattelu sinua eli jotaki jonka sie tunnet?
- Mitä kuvan poika vastaa reportterille? Mitä reportteri kyssyy hältä?

Lukekaa päivän ohjelma

Mistä saatat päätellä, ette haastatteluja tekkee meänkielinen meetia?

Minkänimisiä viestimiä tekstissä ja kuvissa oon?

Onko Ruottissa meänkielistä meetiaa? (Tähän aiheeseen saattaa palata suuremmissa mitassa myöhemmin.)

Kuunelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Haastatelkaa toisianne. Käyttäkää samoja kysymyksiä kuin Leijonaradion reportteri. Voi olla hauskaa pelata sisäle haastattelut.

Aviisijuttu

Kappalheen lopussa oon aviisijuttu meänkielisestä kuvitheelisesta lehestä "KAKSIKIELINEN"

Mistä näkyy ette kysseessä oon aviisijuttu? Aviisijutun kieli saattaa olla monele vähän vaikeaa. Teksti kannattaa kuunnella ensin eli opettaja saattaa lukea lehtijutun.

Praatithaan siittä, miltä uutisjuttu näyttää.

Panhaan merkile seuraavat uutisten osat:

- rypriikki ja alarypriikki

- ingressi (kertoo lyhyesti uutisen sisällön ja houkuttellee lukemaan uutisen tarkemmin, kirjoitettu paksummalla fontilla)
- Leipäteksti (itte uutinen)
- kuvat ja kuvatekstit
- faktaruutu

Kappale 17 saataa toimina pohjana teemalle "Meänkielinen meedia".

Tämä teema viepi kuitenkin niin paljon aikaa, ette oon ehkä hyvä mennä eteenkäsinkin kirjassa ja palata aiheeseen sitte ko kirja oon luettu loppuun. Silloin oppilhaat voivat tutustua esimerkiksi Meänraatiin, SVT meänkielisiin uutisiin ja meänkieliseen aviisiin (Haparandabladet).

Meänraatio

Ohjelmaa kläpile meänkielelä löytyy Meän kläpit sivulta jossa mm Plyppi seikkailee. Sinne pääsee painamalla linkistä <https://sverigesradio.se/meanklapit>

SVT

<https://www.svtplay.se/genre/meankieli>

<https://www.svt.se/barnkanalen/>

SVT meänkielisiä lastenohjelmia löytyy, kun painaa meän/kväänien flagua.

UR

Länkki kaikkiin meänkielen ohjelmiin, jotka ovat saatavilla UR:llä, ikäryhmästä riippumatta.

https://urplay.se/sok?ur_subject_tree=Modersm%C3%A5l%20och%20minoritetsspr%C3%A5k%2FMe%C3%A4nkieli&view=title

Aviisi

Haparandabladet. Lukekaa rypriikkiä, ingressejä ja kuvatekstiä. Leikkaa kaksi eli kolme uutista ossiin niin, ette rupriikki, ingressi, kuva, kuvateksti ja itte uutinen oli leikattu erikseen. Mikkä palat kuuluvat uutiseen? Kokoa uutinen uuestaan.

Piipiuteekki

Käykää tutustumassa teän aluheen piipiuteekin meänkieliseen osastoon. Ottakaaa kuvia kirjojen sölöstä jos niissä lukkee kirja nimi eli ottakkaa kuvia kirjojen pärmistä. Tehkää niistä kollaasi vihkhoon. Minkä kirjan sie haluaisit pärmin perusteela lukea? Minkä nimisiä kirjoja sie löysit? Onko matkassa ruottista eli jostaki muusta kielestä käännettyjä kirjoja? Valitte fiinein kirjan pärmä ja ota siittä kuva. Löysikkö tietokirjoja kläpile? Voisitako tehä yhdessä toivelistan kirjastonhoitajalle niistä kirjoista, joita teän mielestä piipiuteekhiin pitäs tilata?

Luku 18

Bax

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki. Kuka oon Daksi ja kuka oon Bax? Muistakko sie mitä tapahtu kirjan alussa kappalheessa 3 Stackars Max- Maxi riepu?
- Kuka aivastaa? Miksi joku aivastaa? Onko hään vilustunnu vai onko hään piiain allerginen?
- Mitä sie hoksaat kuvista? Näyttääkö Max iloselta? Mitä hään mahtaa hunteerata?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Praatikkaa siitä, miksi lukeminen auttaa säilyttämhään meänkielen. Olekko sie oppinu lissää sanoja, ko olet lukenu meänkielisiä kirjoja?

Luku 19

Max pakkaa

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki.
- Miksi Max pakkaa? Mitä hään oon pannu kashiin?
- Miksi Max oon menny pihloon puskan taka?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Praatikkaa, miltä Maxista tuntuu. Miksi hään oli menny pihloon?

Luku 20

Kielto

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Lue rypriikki ja kyltitten ja lapuitten tekstit.
- Mikä haluthaan kieltää? Miltä se Maxista tuntuu?
- Mitä Barbro halvaa antaa Maxile? Miksi?
- Kuka oon kirjottannu tekstit?

Kunnelkaa eli lukekaa tekstit yhdessä

Praatkaa siittä mitä oon tapahtunnu. Saapiko pipluteekhiin tuo koiria? Onko Arja-muori oikeassa? Miten tämmösen prupleemin sattas ratkasta?

Luku 21

Adalmiinan helmi

Ennustavat kysymykset ennen lukemista:

- Miltä Max näyttää kuvassa? Miksi?
- Kuka istuu puutarhatoollissa? Mitä kylteissä seisoo? Mitä sie näet kuvissa? Mitä Taksi viskaa?
- Kuka oon kappalheen lopussa Taksin ja Maxin kansa? Miltä hään näyttää?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhdessä.

Miksi Arja-muori muuttu?

Miksi hään oli alkanu vihata koiria?

Voiko joku oikeassa elämässä kansa olla häijy toisile siksi, ette hälle oon tapahtunnu jotaki pahhaa?

Lopuksi

Lue pylvädiagrammi VUEN MEÄNKIELILÄINEN (ÅRETS MEÄNKIELIMÄNNISKA)

Toellisuudessa tämmönen äänestys järjestethään joka vuosi Meänraatiossa nimelä Vuen profiili. Ihmiset saavat ehottaa sopivia henkilöitä kilpailuun ja perustella mitä semmonen henkilö oon tehny ette hänet valithaan vuen profiiliksi meänraatiossa. Lopulta yleisö saapii äänestää heistä voittajan nettiäänestykselä.

Samanlaisen äänestyksen järjestää kansa suomalainen Radio Finska (Sisuradio), ja vuona 2015 kategorian Årets vardagshälte - vuen arjen sankarin palkinnon voitti meänkieltä puhuva Daniel Särkijärvi. Daniel oon kieliaktivisti ja oon taistellu sen puolesta ette kläpit saavat oppia meänkieltä äitinkielenä kouluissa. Lissää hänen hunteerinkia voipi kuunnella linkistä <https://sverigesradio.se/artikel/5989970> eli hänen hunteerinkia meänkielestä <https://www.youtube.com/watch?v=vjbG1qNPUS0>

Muita tunnettuja tornionlaaksolaisia oon mm. Charlotte Kalla. Hään hunteeraa meänkielestä seuraavasti: <https://www.minoritet.se/1843>

Praatikkaa, kuka oon torniolaaksolainen/ kvääni/lantalainen?(tilastoihin laskethaann het joitten vanhemmista eli isovanhemmista ainaki yhelä oon juuret Tornionlaaksossa) Kuinka paljon torniolaaksolaisia/kvääniä/lantalaisia oon Ruottissa? (n. 75 000 mutta kaikin heistä ei ossaa meänkieltä) Missäpäin Ruottia het asuvat?

Kuinka monta ääntä Max sai?

Kuunnelkaa eli lukekaa teksti yhessä.

Praatikkaa siittä, miksi Max sai palkinnon.

Mysikkia

Raj raj band -On kaipuu tänne aina pohjaton
<https://www.youtube.com/watch?v=2tcYI37j8M0>

Markus Fagerval- Kruuvamies
<https://www.youtube.com/watch?v=0qexwVuBxmA>

Kokoavia tehtäviä, ko koko kirja on luettu

Still-kuvat

Ko koko kirja on luettu, mielenpainuvimpia kohtia käsitelään still kuvien avulla. Jokhainen lukupiirisaki saapi valita kolme hauskinta, yllättävintä eli tunteikhainta kohtaa kirjasta. Jokhaisesta kohasta valmistelhaan still-kuva, jossa oppilhaat näyttelvät kirjan hahmoja ja tilantheita, mutta eivät liiku eli praati. Muut oppilhaat arvaavat, mikä kohta on kysseessä. Still- kuvissa saattaa käytttää rekvisiittanaa esimerkiksi luokan mööpeleitä ja koululta eli kotoa löytyviä roolivaatheita. Maxin tunnistaa sinisestä kaulahuivista, Taksin tunnistaa punasesta kepsistä.

Praatikaa tarinan rakentheesta.

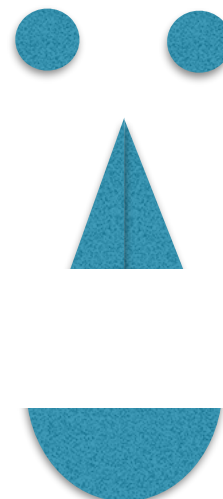
Oliko kirjassa hyvä ja paha? Kekkä olit hyvien puolella? Kuka oli paha? Oliko kirjassa konflikti, prupleemi? Mikä prupleemi? Oliko useampia ko yksi? Miten prupleemi(t) ratkesit?

Saun rakennetta saattaa kuvata seuraavalla piirroksella:

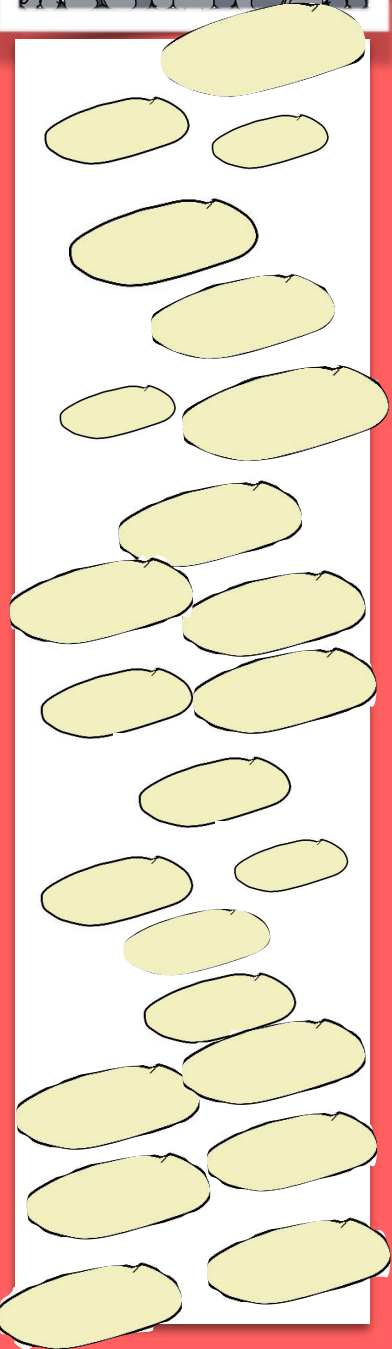
Kirjassa on **hyvä ja paha** (kuvion kaks silmä) (Koirat ja murfaarin pere <-> Arja-muori)

Kirjassa on **prupleemi joka kasvaa** (kuvion nokka). (Arja-muori vihhaa koiria ja halvaa erhoon kaikista koirista, mistä seuraa prupleemia Maxille ja Taksille. Sen lisäksi Maxilla oli oma prupleemi ko se ei tuntenu löytävänsä oman paikkansa allergian ja kieliprupleemitten takia.

Lopussa **prupleemit ratkeavat**. Lopussa selviää, miksi Arja-muori oli vihannu koiria. Max voittaa kieliprupleemit. Max saapi jääjä faarin tykö ja pittää työpaikkansa pipliuteekissa.

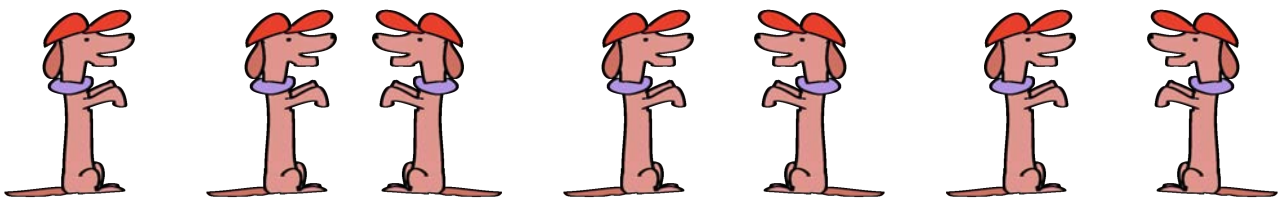
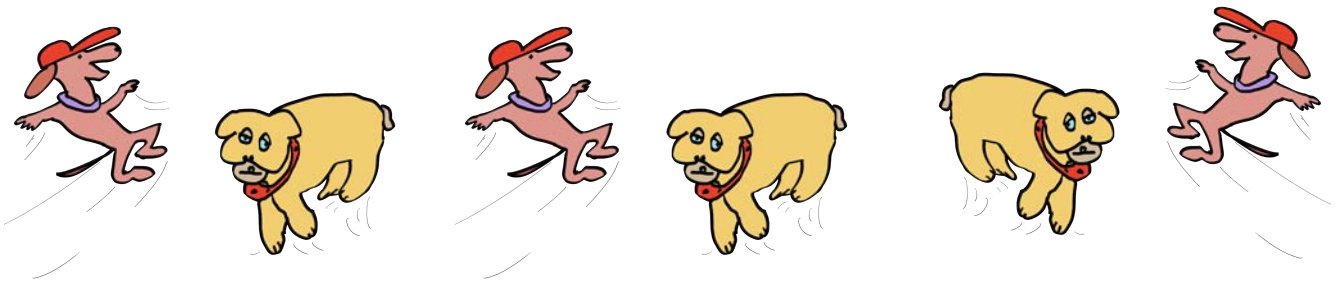
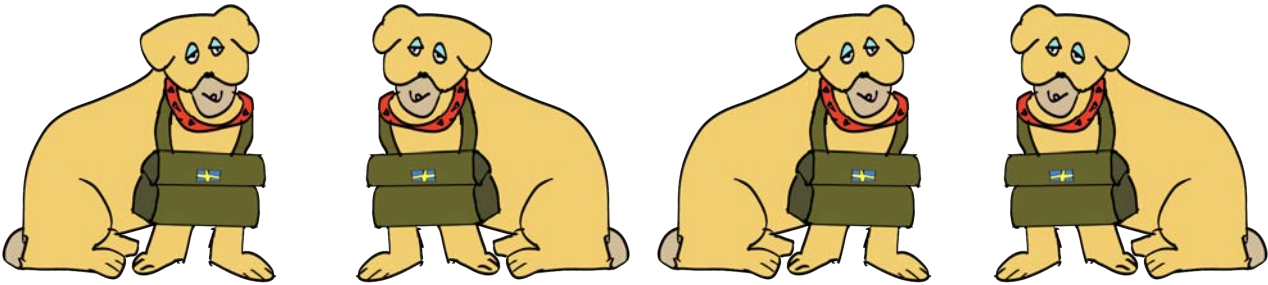
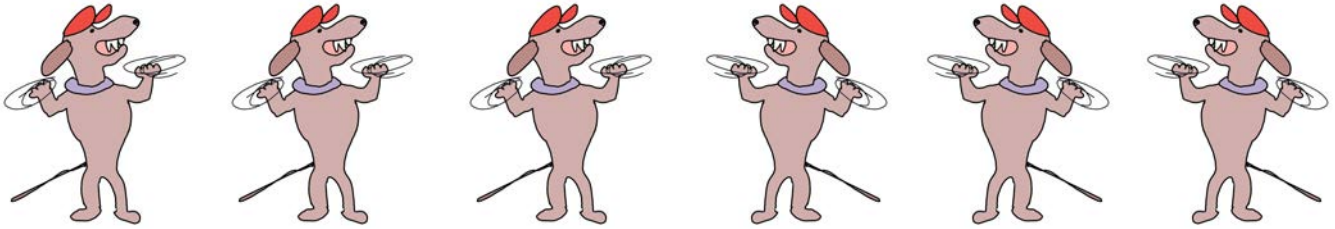
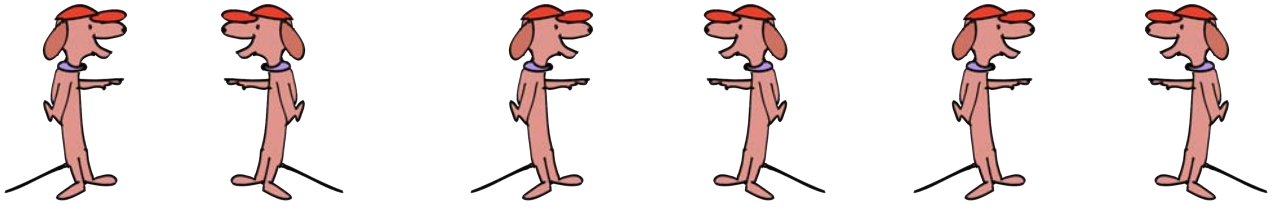

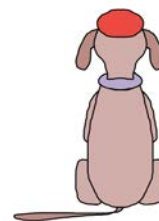
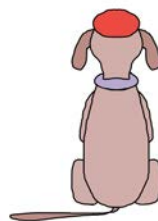
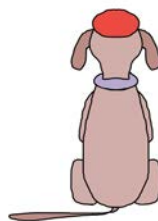
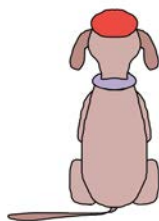
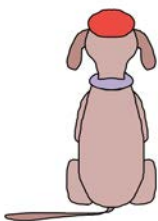
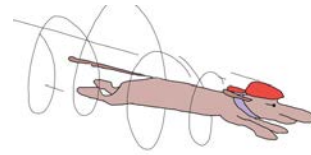
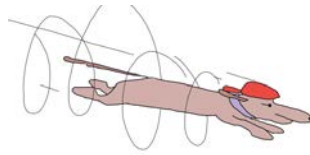
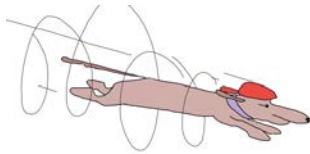
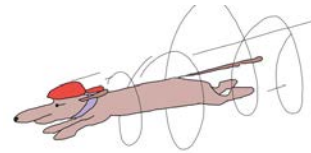
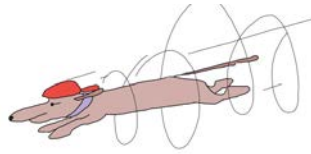
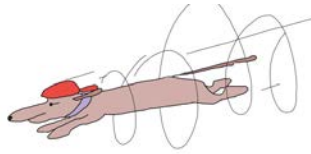
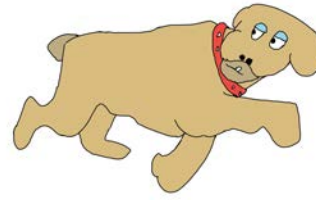
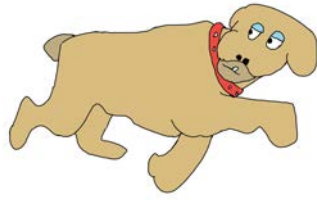
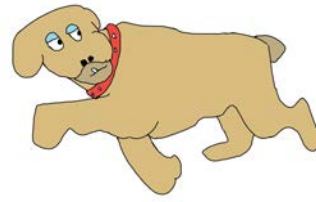
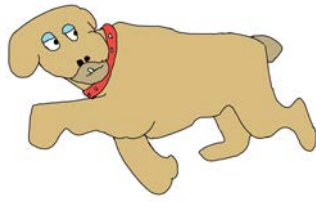
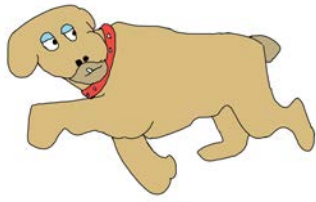
Kirjanmerkit voipi liimata pahvile. Tassuja ja kiviä oon yhtä monta ko kirjassa oon lukuja.

- Taksi _____
- Luku 1 _____
- Luku 2 _____
- Luku 3 _____
- Luku 4 _____
- Luku 5 _____
- Luku 6 _____
- Luku 7 _____
- Luku 8 _____
- Luku 9 _____
- Luku 10 _____
- Luku 11 _____
- Luku 12 _____
- Luku 13 _____
- Luku 14 _____
- Luku 15 _____
- Luku 16 _____
- Luku 17 _____
- Luku 18 _____
- Luku 19 _____
- Luku 20 _____
- Luku 21 _____
- Luku 22 _____

DIPLUMI

nimi

luokka

oon lukenu kirjan

Lukukoira Max

ja sen kaveri Taksi

___/___ 20___

allekirjotus

Tehe näistä kuvista ittellesti mieleihnen sarjakuva. Tehtävä liittyy kappalheeseen 16. Saatat kansa itte piirtää lissää.

